

Giganci Nauki

<https://gigancinauki.pl/gn/biogramy/83270,Kreutz-Stefan.html>
16.04.2024, 04:03

Kreutz Stefan

Kreutz Stefan (6 VI 1883, Lwów – 30 III 1941, Kraków),
krystalograf, mineralog i petrograf. Syn Feliksa (Szczęsnego) i
Ludwiki z domu Ordyńskiej.

W 1901 ukończył Gimnazjum św. Anny (Nowodworskiego) w
Krakowie, po czym podjął studia na wydziale filozoficznym UJ;
specjalizował się pod kierunkiem ojca i prof. W. Szajnochy w
naukach geologicznych. W 1903–06 kontynuował studia ze
szczególnym uwzględnieniem krystalografii i mineralogii na
uniwersytecie w Wiedniu (F. Becke, E. Reyer, G. Tschermak,
V. Uhlig), gdzie w 1906 uzyskał doktorat na podstawie
rozprawy *Über die Ausbildung der Kristallform bei Zwillingen
von Kalkspat* (1905–06). Następnie do 1909 odbywał podróże
studyjne po głównych ośrodkach badań mineralogicznych
Europy: Monachium (P. Groth, którego wspierał w redakcji
czasopisma „Zeitschrift für Kristallographie”), Oksford (H.A.
Miers; K. został członkiem Tow. Mineralogicznego w
Londynie), Paryż (A. Lacroix) i Fryburg Bryzgowijski (A.
Osam).

Po powrocie do kraju w 1910 K. habilitował się na UJ na
podstawie rozprawy *Krystalizacja salmiaku* (1909). Jako
docent wykładał w Studium Rolniczym UJ (1911–16), od 1916
był tam profesorem. Powołany został na Katedrę Mineralogii i
Petrografii Akad. Górniczej w Krakowie (1919), ale niebawem
– po zwolnieniu katedry Mineralogii i Petrografii przez J.
Morozewicza – przeniósł się na UJ, gdzie utworzył ważny
ośrodek studiów mineralogicznych i petrograficznych, z
którego wyszli znakomici specjaliści, w tym: J. Broder, L.
Chrobak, A. Gawęł, S. Jaskólski, K. Maślankiewicz, P.
Radziszewski, A. Swaryczewski. W XI 1939 chory K. uniknął
aresztowania profesorów krakowskich. Starął się o
zabezpieczenie majątku katedry przed rabunkiem ze strony
Niemców.

Na czoło problematyki badawczej K. wybijają się rozprawy z zakresu krystalografii geometrycznej (także z uwzględnieniem analiz wykonywanych na rentgenografie) oraz paragenezy mineralnej. Uzyskane wyniki zawsze rzucały wiele światła na procesy formowania się skorupy ziemskiej, paleogeografię, a nawet problemy paleohydrogeologii (np. sposób korozji kryształów siarki w złożu w Swoszowicach dowodzący istnienia zwierciadła wód podziemnych). To także dotyczy eratyków starszego podłoża (Prakarpaty) w młodszych piaskowcach fliszu w Beskidach. Problemy te ujął w licznych publikacjach, posługując się także okazami z obszarów Europy i Ameryki. Są to rozprawy: *Zależność własności optycznych i kryształów mieszanych od stałych optycznych i od stosunku składników* (1913), *O załamaniu światła w pirochlorze i bekelicie* (1914), *Elemente der Theorie der Kristallstruktur* (1915), *Przyczynek do morfologii kalcytów polskich* (1916), *O zależności luminescencji minerałów od ich występowania i generacji* (1933), *Czy badania nad luminescencją kalcytu mogą mieć znaczenie dla badań geologicznych?* (1936), *Luminescencja olejów skalnych* (1939).

Stosunkowo długi okres badań dokumentowany jest publikacjami petrograficznymi K. z obszaru Tatr i Karpat. Wśród nich są: *Skała limburgitowa w Tatrach* (1909), *Łupek granatowo-sylimanitowo-biotytowy w Tatrach* (1913), *O minerałach złóż tatrzańskich* (1916), *O tatrzańskim tronie krystalicznym* (1930), *Sur la métamorphose des roches amphibolitique des Tatra* (1938), *Próby mikroskopowego badania moren tatrzańskich i innych* (1939).

Kilka publikacji dotyczy mineralogii skał i minerałów z różnych regionów Polski: *Gipsy polskie* (1916), *O minerałach złóż truskawieckich* (1916), *O siarce i barycie złoża swoszowickiego* (1917 – praca inspirowała do badań nad złożami siarki innych terenów A. Bolewskiego i R. Krajewskiego), *Pra-Karpaty i ich związek z Karpatami. Skały krystaliczne* (1927), *O granicie zachodnich Prakarpat i jego stosunku do grafitów Tatr i sudeckich* (1927), *Skały wybuchowe Czywczyna* (1929), *Polskie głazy narzutowe* (1932, razem z A. Głowińską) i in.

Wspólnie z S. Zarembą w 1919 K. ogłosił monografię *Sur les fondements de la cristallographie géométrique. O podstawach krystalografii geometrycznej*, w której matematycznie uzasadniono 32 klasy krystaliczne. Niektóre jej elementy K. wykorzystał w książce wydanej w ramach *Poradnika dla Samouków. Krystalografia* (1924).

K. był członkiem PAU od 1917, Tow. Naukowego we Lwowie, Tow. Muzeum Ziemi w Warszawie, aktywnym członkiem Państwowej Rady Ochrony Przyrody, zabiegał o prawną ochronę obiektów o szczególnych walorach poznawczych. W związku z tym wystąpił z opracowaniem programowym *W sprawie ochrony przyrody nieożywionej* (1925). Publikował także artykuły o obiektach godnych ochrony: *Gipsowe turnie w Głuszkowie pod Horodenką* (1927), *Grota kryształowa w Wieliczce jako pierwszy w Polsce rezerwat podziemny* (1928).

K. należał do Polskiego Tow. Geologicznego, był współorganizatorem jego zjazdu w Tatrach w 1930.

PSB (A. Gawęł); Śródka; Fleszarowa.

Duża spuścizna w Archiwum Naukowym Muzeum Ziemi PAN w Warszawie.

Zbigniew Wójcik